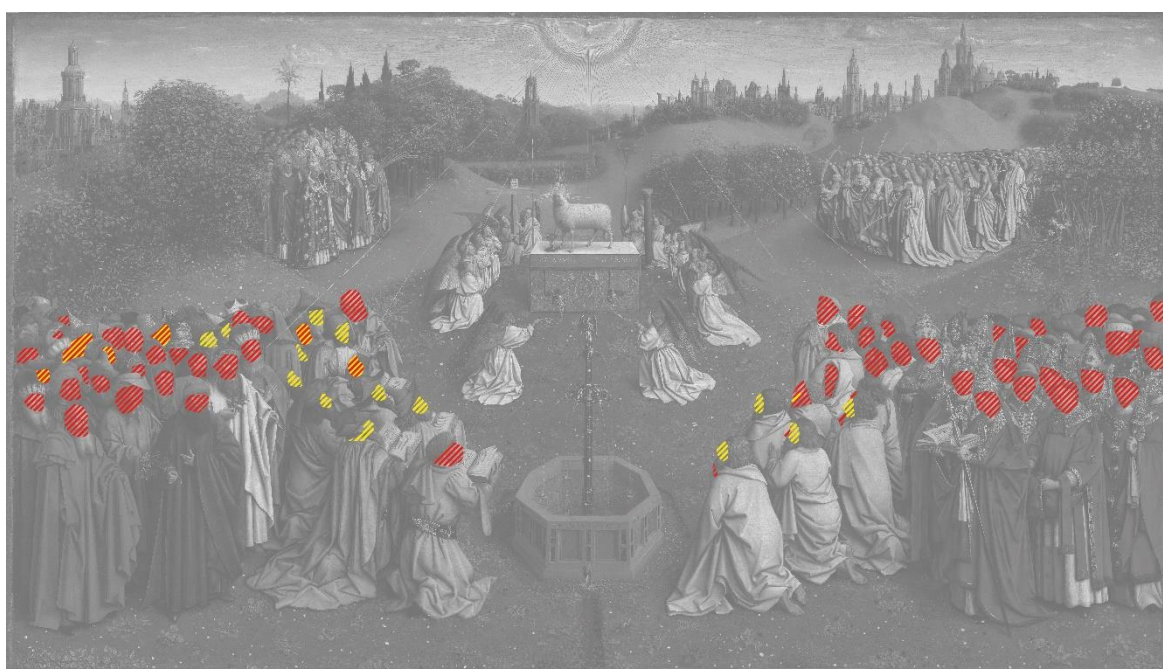

Persdossier – Het Lam Gods geeft zijn grootste geheim prijs: de precieze inbreng van Hubert en Jan Van Eyck geïdentificeerd

Persconferentie | 13 oktober 2021 | Sint-Baafskathedraal, Gent

Perscontact: simon.laevers@kikirpa.be | 0494 32 07 80

Programma

- **10u00** Ontvangst
- **10u30-11u** Toespraken projectpartners *Lam Gods*
Lode Van Hecke, bisschop van Gent
Hilde De Clercq, algemeen directeur a.i. KIK
Matthias Diependaele, Vlaams minister van Onroerend Erfgoed
Thomas Dermine, staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid (videoboodschap)
Kurt Moens, eerste gedeputeerde van Oost-Vlaanderen
Sami Souguir, schepen van Cultuur Gent
- **11u-11u30** Voorstelling van de ontdekkingen
Hélène Dubois, hoofd restauratie en onderzoek *Lam Gods* (KIK)
Griet Steyaert, hoofdauteur van het boek (KIK)
Koen Janssens, expert MA-XRF (UA)
- **11u30** Mogelijkheid tot interviews voor het *Lam Gods* en receptie

Het Lam Gods geeft zijn grootste geheim prijs: de precieze inbreng van Hubert en Jan Van Eyck geïdentificeerd

Gent, 13/10/2021: Interdisciplinair onderzoek door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) en de Universiteit Antwerpen (AXIS Research Group, UA) leidt tot een doorbraak in een van de grootste mysteries in de kunstgeschiedenis: de precieze inbreng van Jan Van Eyck en zijn illustere oudere broer Hubert Van Eyck in de creatie van het Lam Godsveelluik (1432). Dankzij intensieve studie van de gegevens verzameld tijdens de restauratie van het onderste register, met de Aanbidding van het Lam Gods en zijpanelen, heeft het team een onderliggende schildering geïdentificeerd. Die kan worden toegeschreven aan Hubert Van Eyck en toont ook belangrijke compositiewijzigingen. Zo schilderde Hubert aanvankelijk centraal in het middenpaneel een natuurlijke bron, die later door Jan werd overschilderd met de iconische Fontein des Levens. Het onderzoek schept klaarheid in dit aloude raadsel en zet de deur open voor een nieuw hoofdstuk in de studie van de Vlaamse Primitieven: de zoektocht naar andere schilderijen van Hubert Van Eyck.

In 2012 startte het KIK in brede samenwerking een grootscheepse restauratiecampagne van een van 's werelds meest iconische kunstwerken: het Lam Gods van de gebroeders van Eyck, gemaakt voor de Sint-Baafskathedraal in Gent en daar nog steeds bewaard. De reeds voltooide fasen van de behandeling – de eerste van het gesloten veelluik (2012-2016) en de tweede van het onderste register van het geopende veelluik (2012-2019) – leidden al tot verschillende verbluffende ontdekkingen, waaronder de revelatie van de originele schildering van Jan Van Eyck. Die onbeschrijflijk mooie creatie was eeuwenlang verborgen onder 16de-eeuwse overschilderingen en kan nu terug worden bewonderd. Bovendien kon het team de authenticiteit van het befaamde kwatrijn op de lijst aantonen en de prachtige originele polychromie op de lijsten blootleggen.

De eerste twee fasen van de restauratiecampagne werden gefinancierd door de Vlaamse Overheid en het Fonds Baillet Latour en uitgevoerd door het KIK in een zaal van het Museum voor Schone Kunsten (MSK) Gent. Ze werden begeleid door een comité van internationale experts. Het onderzoek door het KIK, met bijdragen van de universiteiten van Gent en Antwerpen, werd ondersteund door het Fonds Gieskes-Strijbis (Amsterdam).

Het kwatrijn en het mysterie van Hubert Van Eyck (†1426)

In 1823 werd onder een overschildering op de lijst van het Lam Gods een vers gevonden met cruciale informatie over het ontstaan van het meesterwerk. De Latijnse tekst meldt het volgende: *De schilder Hubert Van Eyck, een groter man werd nooit gevonden, vatte dit werk aan. Zijn broer Jan, de tweede in de kunst, voltooide die zware taak op verzoek van Joos Vijd. Die nodigt u, op 6 mei [1432], met dit vers uit om te aanschouwen wat werd verricht.* Sindsdien sprak de figuur van Hubert Van Eyck tot de verbeelding van vele generaties kunstwetenschappers.

Zo gaf het kwatrijn de voorbije twee eeuwen aanleiding tot talrijke hypotheses over het ontstaan van het Lam Gods en de precieze inbreng van beide Van Eycks. Van Hubert weten we dat hij in 1426 overleed, allicht tijdens de creatie van het Lam Gods. Maar er is geen enkel ander schilderij van hem gekend en zijn precieze inbreng in het Lam Gods bleef een groot mysterie.

Al in 2020 werden auteurs die het kwatrijn afdeden als een onbetrouwbare latere toevoeging, in het ongelijk gesteld: de restauratoren van het KIK bewezen dat de inscriptie authentiek is. Dat vormde een nieuwe impuls om de precieze inbreng van Hubert en Jan Van Eyck in het Lam Gods te ontrafelen. De huidige doorbraak steunt op een intense interdisciplinaire samenwerking en een doorgedreven analyse van een veelheid aan gegevens. De restauratoren stonden jarenlang bijna dagelijks in nauw contact met de schilderijen en

registreerden een groot aantal minutieuze observaties, onder meer onder een stereomicroscop. Ze konden voorts steunen op nieuwe beeldscans met infraroodreflectografie en, dankzij de inbreng van de UA, onder meer ook met macro X-straal fluorescentie (MA-XRF). Die werden gemaakt na het verwijderen van de 16de-eeuwse overschilderingen en laten toe om dieper in de onderliggende verflagen te kijken. Andere pijlers van het onderzoek zijn hoogtechnologische labo-analyses van verfstalen, kunsthistorische studie en vergelijkend stijlonderzoek.

Dat Hubert Van Eyck delen van het Lam Gods schilderde, wordt daarmee voor het eerst betoogd op basis van stijlstudie én wetenschappelijke gegevens. Zijn bijdrage bleef niet beperkt tot de planning en het ontwerp, zoals vaker werd geopperd.

Wie schilderde wat?

Op het centrale paneel met de Aanbidding werd een vrij ver uitgewerkte onderliggende schildering gevonden die we dankzij het kwatrijn kunnen toeschrijven aan Hubert Van Eyck. Hij schilderde de luchtpartij, een heuvellandschap met minder gebouwen, steden aan de horizon en een weiland. In die eerste schildering komen ook al het altaar met het Lam en Engelen voor en enkele van de centrale figuren. In het grasland vóór het altaar was een natuurlijke bron geschilderd.

In een tweede fase, allicht geschilderd na de dood van Hubert in 1426, herkennen we de hand van Jan Van Eyck. Hij voltooide en overschilderde daarmee voor een groot stuk het werk van zijn broer, maar liet enkele stukken ongemoeid. Het centrale motief van de natuurlijke bron werd overschilderd met de monumentale fontein die we nu zien. Jan schilderde secuur rondom enkele van Huberts centrale figuren, retoucheerde er enkele en voegde er nog andere toe.

Jan Van Eyck overschilderde ook het landschap, met meer details en de ongekende variatie in de vegetatie die vandaag zichtbaar is. In de luchtpartij voegde hij één laag azuurblauw toe en de kleurrijke halo. Huberts eerste compositie met steden aan de horizon werd eveneens door Jan herwerkt. Hij voegde onder meer de motieven toe waarin men de toren van de kathedraal van Utrecht, de voormalige Sint-Baafsabdij en de Brugse OLV-kerk herkent.

Een derde tussenkomst

Het onderzoek toonde ten slotte aan dat een aantal details pas in een derde stadium werden toegevoegd. Toen werden de vergulde stralen aangebracht en de duif van de Heilige Geest werd vergroot. In de vegetatie, de gebouwen en in sommige figuren werden details toegevoegd of herwerkt. Hoewel we niet kunnen uitsluiten dat dit het werk kan zijn van een of meerdere assistenten, werden deze aanpassingen wellicht pas uitgevoerd na de dood van Jan Van Eyck (in 1440), maar nog voor de grote overschilderingen uit het midden van de 16de eeuw.

Pigmenten en technieken van de Van Eycks ontrafeld

Een parallel onderzoekspoor werd opgezet door de laboratoria van het KIK, die de verf analyseerden met een ruim gamma aan hoogtechnologische technieken (HPLC, SEM-EDX, raman- en infraroodspectroscopie). Ze lieten zelfs enkele stalen bestuderen met synchrotron (ESRF, Grenoble). Ook de AXIS onderzoeksgroep (UA) leverde een cruciale bijdrage met state-of the-art scans: MA-XRF en MA-XRPD. De confrontatie van al deze resultaten leidde onder meer tot de ontdekking van verrassende verfadditieven zoals fijngemalen kleurloos glas. Bovendien werd het gebruik door de Van Eycks van zinksulfaat als droogmiddel, zoals vermeld in 15de-eeuwse receptenboeken, bevestigd in tal van lagen en zones in de schildering.

Nieuwe perspectieven

De huidige ontdekkingen zetten de deur open voor een nieuw hoofdstuk in de studie van de Vlaamse Primitieven: de zoektocht naar andere schilderijen van Hubert Van Eyck. Hij vormt mogelijk de 'missing link' tussen de pre-Eyckiaanse schilderkunst en de radicaal vernieuwende Ars Nova van zijn jongere broer Jan Van Eyck. Jans meesterschap verschijnt immers als uit het niets in zijn onovertroffen, oudste gekende werk: het Lam Gods.

Tegelijk ontstaat een nieuw uitgangspunt voor de studie van de schilderijen van het Lam Gods die nog niet werden gerestaureerd en of geanalyseerd met nieuwe onderzoekstechnieken: het bovenste register van het geopende veelluik. Voor die derde en laatste fase lanceert de kathedrale kerkfabriek een openbare aanbesteding. De financiering werd al toegezegd door het Vlaamse Departement Cultuur, Jeugd en Media en het Agentschap Onroerend Erfgoed (80%) en het Fonds Baillet Latour (20%). De restauratie gaat van start in de loop van 2022.

Het boek

Alle ontdekkingen en het verloop van de restauratie van het onderste register van het geopende Lam Gods staan beschreven in het boek *The Ghent Altarpiece. Research and Conservation of the Interior: The Lower Register*. Het restauratieteam, de labo's en beeldspecialisten van het KIK tekenen samen met de wetenschappers van de AXIS en ARCHES onderzoeksgroepen (UA) voor deze rijk geïllustreerde wetenschappelijke publicatie.

Een uitgave van het KIK, met de steun van de Fondation Périer-D'Iteren, beschikbaar bij Brepols. Eerder verscheen in dezelfde reeks *Contributions to the Study of the Flemish Primitives*, al *The Ghent Altarpiece Research and Conservation of the Exterior*, over de eerste fase van de behandeling en het onderzoek.

<https://www.kikirpa.be/nl/publicaties/the-ghent-altarpiece-2>

Het Lam Gods zien, in Sint-Baafs en online

In het bezoekerscentrum van de Sint-Baafskathedraal kan je de gerestaureerde panelen van het Lam Gods en verschillende andere authentieke kunstschaten in al hun pracht en praal bewonderen. Met behulp van een augmented reality-bril kan je in de crypte van de kathedraal diep in het verleden reizen en de bewogen geschiedenis van het Lam Gods en de Gentse kathedraal beleven alsof je er zelf bij bent. Zowel het meesterwerk als het imposante gebouw komen in volle glorie tot leven. Meer info en tickets: www.sintbaafskathedraal.be

Op de website <http://closertovaneyck.kikirpa.be> kan je inzoomen op hoge resolutiebeelden van het Lam Gods en van alle andere schilderijen van Jan Van Eyck en zijn atelier.

Quotes

Lode Van Hecke, bisschop van Gent: “Dat Van Eyck een genie was, daar twijfelt niemand meer aan. Maar hetzelfde mag je ook zeggen van de restauratoren. Mijn expliciete dank aan dit team van het Koninklijk Instituut voor Kunstpatrimonium. Zij leverden een topprestatie met veel passie, geduld en professionaliteit. Zij plaatsten een mijlpaal in de geschiedenis van het Lam Gods. Deze publicatie toont dat overduidelijk aan. Dank ook aan allen die meewerken aan dit project.”

Thomas Dermine, staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid: “Met grote fierheid ontdek ik samen met alle liefhebbers van het Lam Gods deze verbluffende nieuwe resultaten. Ze onderstrepen de wetenschappelijke excellentie van het KIK, binnen een brede samenwerking tussen overheden, fondsen en onderzoeksinstituten. Ik raad iedereen ten stelligste aan om dit prachtwerk te gaan bewonderen in de Sint-Baafskathedraal, of online op closertovaneyck.kikirpa.be.”

Jan Jambon, Vlaams minister van Cultuur: “Opnieuw leiden de restauratie van het Lam Gods en het onderzoek dat erop volgt tot een spectaculaire doorbraak. Vandaag is zelfs het raadsel van Hubert Van Eyck opgelost en kunnen we blijvend beide grote Vlaamse kunstenaars eren. We zijn enorm benieuwd welke ontdekkingen ons nog wachten in de volgende en laatste fase van de restauratie.”

Matthias Diependaele, Vlaams minister van Onroerend Erfgoed: “Er is de afgelopen jaren zwaar geïnvesteerd in de restauratie en ontsluiting van zowel kathedraal, met het nieuwe state of the art bezoekerscentrum, als het Lam Gods. Ik ben blij dat ik een belangrijke bijdrage mocht leveren om het Vlaamse erfgoed internationaal nog steviger op de kaart zal zetten als toeristische bestemming. Het is dan ook een evidentie voor de Vlaamse overheid om ook de derde, en laatste, restauratiefase van het retabel voor onze rekening te nemen.”

Kurt Moens, eerste gedeputeerde Oost-Vlaanderen: “Het meesterlijke van het Lam Gods zit niet alléén in de kleurenpracht en de finesse. Het schuilt hem vooral ook in de ongelooflijke gelaagdheid met een veelheid aan symboliek, geschiedenis en verhalen. En telkens weer worden nieuwe lagen blootgelegd. Maar ook nieuwe toegevoegd: zoals ook het nieuwe bezoekerscentrum bijdraagt aan het verhaal. We zijn trots om daar als provinciebestuur te kunnen aan meewerken.”

Afbeeldingen voor publicatie

Beeldmateriaal van het Lam Gods en de restauratie kan opgevraagd worden via Art in Flanders, een initiatief van Meemoo. Zij beheren en verspreiden in opdracht van de kerkfabriek alle beeldmateriaal van de Sint-Baafskathedraal in het algemeen en het Lam Gods in het bijzonder.

Hieronder vindt u een kleine selectie van de duizenden beelden die werden genomen in het kader van de restauratiebehandeling. Ook vele andere beelden zijn beschikbaar.

HR beelden: **contacteer** info@artinflanders.be

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinflanders.be, foto KIK-IRPA

1 Aanbidding van het Lam, schema: hoofden toegeschreven aan Hubert van Eyck (gele arcering), aan Jan van Eyck (rode arcering) en aan Hubert maar herwerkt door Jan (gele en rode arcering)

Adoration de l'Agneau, schéma : têtes attribuées à Hubert van Eyck (hachures jaunes), à Jan van Eyck (hachures rouges) et têtes attribuées à Hubert mais retravaillées par Jan (hachures jaunes et rouges)

Adoration of the Lamb, diagram: heads attributed to Hubert van Eyck (hatched in yellow), to Jan van Eyck (hatched in red) and heads attributed to Hubert and reworked by Jan (hatched in yellow and red)

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinflanders.be, foto KIK-IRPA

2 – 3 – 4 Hoofd toegeschreven aan Hubert van Eyck – Hoofd in close-up – Close-up van het oog

Tête attribuée à Hubert van Eyck – Tête en gros plan – Gros plan de l'œil

Head attributed to Hubert van Eyck – Head in close-up – Close-up of the eye

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

5 – 6 – 7 Hoofd toegeschreven aan Jan van Eyck – Hoofd in close-up – Close-up van het oog

Tête attribuée à Jan van Eyck – Tête en gros plan – Gros plan de l'œil

Head attributed to Jan van Eyck – Head in close-up – Close-up of the eye

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

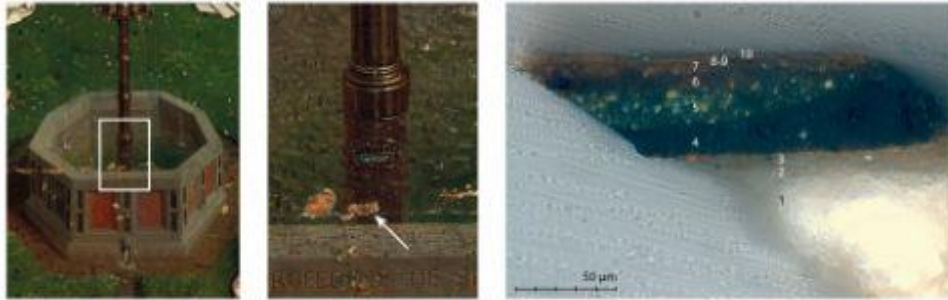
8 – 9 Hoofd toegeschreven aan Hubert van Eyck en herwerkt door Jan van Eyck – Hoofd in close-up

Tête attribuée à Hubert van Eyck et retravaillée par Jan van Eyck – Tête en gros plan

Head attributed to Hubert van Eyck and reworked by Jan van Eyck – Head in close-up

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

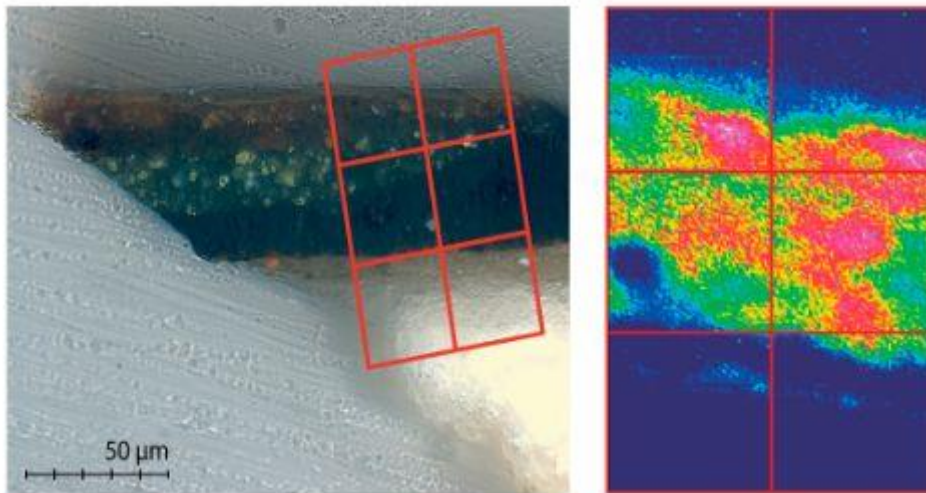

10 Fontein met lokalisering monstername en dwarsdoorsnede met de verflagen. Laag 4 is een zwarte laag (de natuurlijke bron van Hubert), met daarop de blauwe laag 5 (water in de fontein van Jan)

La fontaine avec emplacement de l'échantillon et coupe transversale montrant les couches picturales. La couche 4 est une couche noire (la source naturelle d'Hubert), avec la couche 5 bleue par-dessus (l'eau dans la fontaine de Jan)

Fountain with sample location and cross-section showing the paint layers. Layer 4 is a black layer (the natural spring by Hubert), with the blue layer 5 on top (water in the fountain by Jan)

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

11 Dwarsdoorsnede van de verflagen en ATR-FIR analyse met aanduiding van metaalcarboxylaten

Coupe transversale des couches picturales et analyse ATR-FIR indiquant les carboxylates métalliques

Cross-section of the paint layers and ATR-FIR analysis indicating metal carboxylates

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

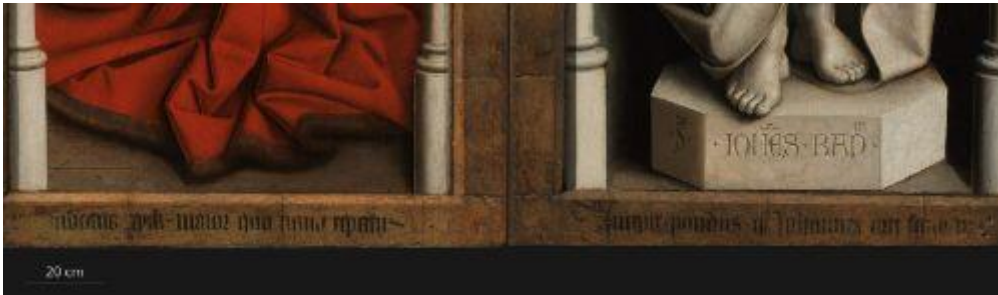

12 MA-XRF beeld van Cu (koper) geaccentueerd in groen, dat het grasveld aanduidt. Onder de fontein zien we een zwarte ovaal (de natuurlijke bron van Hubert)

Image MA-XRF du Cu (cuivre) surligné en vert, indiquant la prairie. Sous la fontaine, on voit un ovale noir (la source naturelle par Hubert)

MA-XRF image of Cu (copper) highlighted in green, indicating the meadow. Beneath the fountain we see a black oval (the natural spring by Hubert)

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

13 Eerste deel van het kwatrijn op de onderste lijst van het gesloten altaarstuk

Première partie du quatrain sur le cadre inférieur du retable fermé

First part of the quatrain on the lower frame of the closed altarpiece

→ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

14 Tweede deel van het kwatrijn op de onderste lijst van het gesloten altaarstuk

Seconde partie du quatrain sur le cadre inférieur du retable fermé

Second part of the quatrain on the lower frame of the closed altarpiece

➔ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

15 Middenpaneel met de Aanbidding van het Mystieke Lam

Panneau central avec l'Adoration de l'Agneau mystique

Central panel with the Adoration of the Mystic Lamb

➔ Credit line: Sint-Baafskathedraal Gent, www.artinlanders.be, foto KIK-IRPA

16 The Ghent Altarpiece. Research and Conservation of the Interior: The Lower Register